

INDOEUROPEISKA ARVORD Jämförelser mellan latin och svenska/andra germanska språk.

Eva Tidner 2020

Den germanska ljudskridningen är en serie ljudförändringar i de germanska språkens forna historia, som fått deras konsonantsystem att skilja sig från dem i andra indoeuropeiska språk. Ljudskridningen gick till så att aspirerade tonande klusiler (Se 1 nedan!) förlorade sin aspiration. Följden blev då att de oaspirerade tonande klusilerna (Se 2 nedan!), som redan fanns i språket, i sin tur förändrades (för att upprätthålla ljuddistinktionen mellan fonemen) och förlorade sin stämbandston och att vidare de befintliga tonlösa klusilerna (Se 3 nedan!) i sin tur drogs med i förändringsprocessen och övergick till närliggande frikativa ljud. Processen konsonantsystemet genomgick, den germanska ljudskridningen, kallas också Grimms lag efter lingvisten Jacob Grimm som först förde fram idén. Det kan illustreras $bh > b > p > f$, $dh > d > t > \theta$ (tonlöst läspljud) och $gh > g > k > h$. I flera germanska språk, till exempel svenska, har det tonlösa läspljudet återgått till [t], och på isländska, färöiska och vissa norska dialekter har [h] återgått till [k] före V. Detta representeras även i nynorsk stavning: *kva*, "vad".

Observera att *c* alltid uttalades [k] i äldre latin, och att *h* uttalades även framför *j* (och *v*) i äldre svenska.

1 [<u>bh</u> <u>dh</u> <u>gh</u>] > [b d g]	2 [b d g] > [p t k/c]	3 [p t k/c] > [f th h]
PIE bher-e > (lat. <i>ferre</i>) > bära	lat. labium > läpp	lat. piscis > fisk
	lat. decem > tio	lat. tres > eng. three ; lat. mater > eng. mother
PIE ghorto > (lat. <i>hortus</i>) > gård	lat. genu > knä	lat. centum > hundra ;

PIE = Protoindoeuropeiska

Frågor och uppgifter:

1. Ge några exempel från den följande tabellen på den germanska ljudskridningen där ovanstående övergångar har ägt rum!
2. Besläktade ord har ofta olika betydelser i respektive språk. Vad motsvarar följande latinska ord i svenska eller annat germanskt språk? *anus* = *gumma*, *ara* = *altare*, *ardere* = *brinna*, *camera* = *valv*, *rum*, *capere* = *ta*, *carmen* = *sång*, *carpere* = *plocka*, *civis* = *medborgare*, *culmen* = *topp*, *hora* = *timme*, *luna* = *måne*, *mare* = *hav*, *mors* = *död*, *ovis* = *får*, *pluere* = *regna*, *semi-* = *halv*, *vadere* = *gå*, *vulpes* = *räv*, *videre* = *se*
3. Ge exempel på några latinska besläktade ord som har samma eller snarlik betydelse i svenska eller annat germanskt språk!
4. Gemensamma för besläktade språk är gamla ord för räkneord, familjemedlemmar, vissa viktiga kroppsdelar, himlakroppar, djur, växter mm. Ge några exempel!

aetas, aetatis	ålder; eng.old; ty.alt
aevum = lång tidsrymd	evig
ager	åker
animus, anima	anda, ande
ante = före	än(nu), än(da/de)
anus = gumma	ty. Ahnen = anor, Enkel = barnbarn
aper = vildsvin	ty. Eber = galt
aqua = vatten	å
ara = (bränn)altare; ardere = brinna; aridus = torr	aska
augere	öka
auris	öra
camera = valv, rum; (jfr kammare)	himmel
canis	hund
capere= ta	häva
caput	huvud
carmen = sång	härma
casa	hus
centum	hundra
cerebrum, grek.κρα'νιον	hjärna
cervus	hjort
civis	hjon, Hjo
civis = medborgare	hjon; ty. Heirat f. = äktenskap
collum	hals
communis	gemensam
cor, cordis	hjärta
culmen = topp	holme
decem	tio
dens, dentis	tand
domare	tämja
duo	två
edere	äta
errare	irra; ty. irren
est	ty. ist; eng. is
fagus	bok
ferre	bära
flos, floris	blomma; eng.blossom
forare; (per)forare	(genom)borra
foris	dörr
frangere	bryta
frater	broder, bror
frui, fructus = njuta	bruka
fui, imperfekt- och futurum-märkena -ba- och -b-genu	bo; eng. be; ty. bin, bist
genus, generis	knä
gerere = bära, föra	ty.Kind = barn; eng.kin = släkting
glacies = is; gelidus = iskall	kase = hög, hop, stapel
granum	kall
heri	korn
hiatus	(i)gå
hora = timme	gatt
hostis = främling, fiende	ur
inguen, -inis n. = ljumske; böld i ljumsktrakten	gäst
ire = gå	ink = häst- och nötkreatursvulst
iugum	id, idog, idka, idas, ideligen
	ok; ty. Joch

ius = sås, soppa	ost
iuvenis	ung; ty, jung; eng. young
kyklos (grek.)= ring	hjul
labium, labrum	läpp
libido = lusta	ljuv, lov; ty, Liebe; eng. love
luna = måne, lux, lumen	ljus, lysa
magnus= stor, maior = större, maximus = störst	Miklagård, Möckeln, mycket
mare = hav	mar
mensis	månad
minor - minus, minimus	mindre, minst
mater	moder, mor
monere, memoria, memini (grek. μνημη lån: <u>mnemoteknik</u>)	mana, minne, minns
mus, muris	mus
nasus	näsa
nidus	näste
nix, nivis	snö
nomen	namn
nunc	nu
oculus	öga
ovis = får	eng. ewe = fårtacka
pannum = tygtrasa	fana
papilio	fjäril
pater	fader, far
pauper	fattig, få (jfr andfådd)
pecus, pecoris	fä
pellis jfr päls	fäll
penna	fjäder
pes, pedis	fot
piscis	fisk
plectere	fläta
pluere = regna	flyta
pluma = fjäder	flyga
plus - plures, plurimus	fler, flest
populus	folk
pruina	frost
quid	hvad
remus = åra	ro
salix	sälg
sanctus	såt(a vänner)
satus	sådd
secare	skära
sedere	sitta
semi- = halv, (grek. hemi-)	sommar
septem	sju
serere	så
sex	sex
sim	ty. sind, sei
similis, -e = lik, (grek. homo-); semel = en gång; simul = samtidigt; simplex = enkel; semper = alltid; singuli = en i sänder	samma/-e
socer = svärfar, socrus = svärmor	svär-
sol	sol
soror	syster
spina = tagg	fena, finne

stare	stå
stella	stjärna; ty, Stern; eng. star
suinus = svin -	svin
sunt	ty.sind
super (grek. hyper)	över; eng. over; ty. über
sus, suis = svin adj. suinus = svin-	so, sugga; eng. sow; ty. Sau
taurus	tjur
tellus = jord	tilja, tjäle
tendere, (grek. τει'νω lån: ton, hypotenusa) sträcka	tanig, tänja, tunn
tres, tria	tre; eng. three
uber	juver
ulmus	alm
unguis	nagel
unus	en
vadere = gå	vada
vas, vadis = borgensman	vad (=säkerhet); ty.Wette; eng. wed, wage, gage
vellus	ull
Venus = kärlek	vän
ver	vår
verbum	ord; eng. Word; ty. Wort
vereri = vörda	varse, varna, varsko, varlig, ta till vara
vertere = vända	varda (= bli); ty. werden
vesper = afton	väst/er/
vicis = växling	växling, vik/a/, vek, veck/a/
vivus = levande	kvick
vulpes = räv	ulv, Ulf, eng. wolf
vitis = vinranka	vide, vidja (grundbetydelse: flätning)